

KÖZÉPSZINT

Javítási-értékelési útmutató

A MŰÉRTÉLMEZŐ SZÖVEGALKOTÁSI FELADATOK ÉRTÉKELÉSÉNEK ELVEI

Értékelni csak az adott két téma egyikéről szóló dolgozatot lehet.

Ha a vizsgázó egynél több szövegalkotási feladatot old meg, és választását nem jelöli egyértelműen (nem húzza alá, melyiket választotta, vagy nem húzza át a szerinte érvénytelen megoldást), akkor a javító tanárnak a vizsgadolgozatban szereplő megoldások közül a sorrendben első megoldást kell értékelnie.

A lehetséges tartalmi elemek felsorolása nem jelenti azt, hogy a helyes feladatmegoldásban valamennyi elemnek szerepelnie kell. A lehetséges tartalmi elemekben adott választól eltérő minden jó megoldás értékelendő.

Általános értékelési elvek

1. A szövegalkotási feladatok értékelése a teljesítménytartományokban közölt kritériumok, valamint az adott feladathoz tartozó lehetséges tartalmi elemek figyelembevételével történik. A lehetséges tartalmi elemekben megfogalmazott szakszerűség nem kritériuma a maximális pontszámnak.
2. A javítási-értékelési útmutató leírja a tartalmi minőségre (elérhető: 25 pont), a szövegszerkezetre (elérhető: 5 pont) és a nyelvi igényességre (stílus, nyelvhelyesség) (elérhető: 10 pont) adható pontok teljesítménytartományait. A teljesítménytartományokon belül az értékelő dönt az elért pontszámról.
3. Az értékelő a dolgozatot a három értékelési szemponton belül abba a teljesítménytartományba sorolja be, amely kritériumainak az a leginkább megfelel. A teljesítménytartományokon belül – a megfelelés mértékének, arányának megfelelően – az értékelő dönt az elért pontszámról. Az elvárt terjedelemtől való eltérés pontvesztéssel jár, ide értve az alacsonyabb vagy a jelentősen magasabb szószámú kidolgozást.
4. Az értékelő tanár a dolgozatban jelöli a tartalmi, a szövegalkotási, a nyelvhelyességi és a helyesírási hibákat. A jelöléshez, valamint a helyesírási hibák pontozásához a mellékletben közöltek az irányadók.
5. Ha a vizsgázó nem a feladatban kitűzött témát dolgozza ki, vagy egyáltalán nem oldotta meg a szövegalkotási feladatot, a szövegalkotási feladatra adható pontszáma minden értékelési szempont esetében 0 pont.

MŰÉRTÉLMEZŐ SZÖVEGALKOTÁS: ÖSSZEHASONLÍTÓ ELEMZÉS

<p>Tartalmi minőség – adható összesen 25 pont. A bázisszöveg és a feladat értéke; tudáskeretének ismerete (vonatkozó tárgyi tudás, általános tájékozottság); a válaszelemek megfelelése a feladat szempontjainak, szövegbázisának; a problémaérzékenység, lényeglátás, tématarítás, gondolatgazdagság, releváns példák, véleménynyilvánítás szerint.</p>	
25-20 pont	a feladatban kijelölt valamennyi értelmezési szempontra utal, kitér, válaszol; kifejtett, indokolt, tárgyszerű állítások, következtetések; ítélőképesség, releváns értékítélet; az értelmezési szempontoknak megfelelő tájékozottság (fogalmak, indokolt példák, hivatkozások) meggyőző alkalmazása
19-15 pont	részleges megfelelés a feladat szempontjainak; helyenként kifejtetlen állítások, következtetések; az értelmezési szempontoknak megfelelő tájékozottság (fogalmak, indokolt példák, hivatkozások) részben elfogadható alkalmazása, esetleges tárgyi tévedések; több elemében helytálló kifejtés, releváns vélemény
14-10 pont	jellemzőn hiányos megfelelés a feladat szempontjainak; kevés releváns, kifejtett állítás, helyenként megalapozatlan következtetések; korlátozott fogalmi tájékozottság, előfordul tárgyi tévedés; törekvés releváns vélemény megfogalmazására
9-5 pont	alig reflektál a feladatban adott szempontokra; többségében felületes közlések, megalapozatlan állítások; hiányos tárgyi-fogalmi tudás, esetenként alapvető félreértések; törekvés azonosítható vélemény megfogalmazására
4-0 pont	nem reflektál a feladatban adott szempontokra, sok tartalmatlan közlés, hiányzó vagy jellemzően téves fogalomhasználat; félreértések, alig vagy nem azonosítható álláspont
<p>Szövegszerkezet – adható összesen 5 pont. A felépítés (gondolati íve, logikája, a műfajnak való megfelelés); a szerkezet (koherencia, arányosság, tagolás, terjedelelem: 400-800 szó) szerint.</p>	
5-4 pont	tudatosan felépített gondolatmenet; arányos tagolású szerkezet: bekezdések, felvezetés, kifejtés, lezárás; elvárt terjedelelem
3-2 pont	részben rendezett gondolatmenet; aránytalan, erőltetett és/vagy hiányzó szerkezeti egységek (bekezdések, felvezetés, kifejtés, lezárás) elvárt terjedelelem
1-0 pont	bizonytalan, azonosíthatatlan gondolatmenet; kirívó szövegtagolási hibák, hiányok; elvárt alatti terjedelelem
<p>Nyelvi igényesség (stílus, nyelvhelyesség) – adható összesen 10 pont. A nyelvi regiszter, a szókinccs, a köznyelvi normának való megfelelés szerint.</p>	
10-8 pont	megfelelő nyelvi regiszter; választékos, világos megfogalmazás és mondat szerkesztés; pontosan alkalmazott, az értelmezési szempontokhoz illő gazdag szókinccs; kifejező, árnyalt, következetes előadásmód; esetleg néhány kisebb nyelvi bizonytalanság

7-6 pont	gördülékeny megfogalmazás, átlátható mondszerkesztés; az értelmezési szempontoknak megfelelő szókincs; többnyire szabatos előadásmód; esetleg néhány, az értelmezést nem befolyásoló nyelvi, nyelvhelyességi hiba
5-3 pont	jellemzően töredékes vagy dagályos előadásmód, értelemzavaró mondszerkesztési, szókincsbeli pontatlanságok, nyelvhelyességi hibák; bizonytalanság a nyelvi regiszterben
2-0 pont	a szövegre nagyrészt jellemző igénytelen, pongyola nyelvhasználat; a megértést alapvetően gátló stilisztikai, nyelvhelyességi hibák, szegényes, széteső mondszerkesztés; sivár szókincs, értelemzavaró szóhasználat

MŰÉRTELMEZŐ SZÖVEGALKOTÁS: ÖSSZEHASONLÍTÓ ELEMZÉS

Értelmezze az alábbi költeményeket! Vesse össze a két alkotás motívumainak és szerkesztésmódjának sajátosságait: milyen poétikai megoldásokat alkalmazva válaszolnak a költők az őket ért támadásokra? Elemzésében térjen ki arra is, mennyiben tekinti az alkotókra, korszakokra nézve jellemzőnek a két költeményt!

<p>Petőfi Sándor: <i>Képzetem</i>*</p> <p>Még mit nem mondanak! Hogy az én képzetem Alant jár, magasra Föl nem röpíthetem. Lent jár a föld színén, Ha úgy tartja kedve, Sőt a föld alá is Van gyakran süllyedve; Mint buvár, süllyed a Mélységek mélyére, A legmélyebb tenger: A szív fenekére. De ha mondom neki: „Szállj a magasra fel!” Felszáll s a légben, mint Pacsirta, énekel. S ha ekkor biztatom: „Még följebb, képzetem!” Vele a sasokat Rendre megkergetem. A sas mind elfárad, De nem fárad ő el, Egy utat kezd a leg- Magasabb felhővel. És a felhőknek sem Társa ő sokáig, Egyenest fölfelé Tör az ég boltjáig, És ha ekkor éppen Napfogyatkozás van: Az elsötétedett Nap mellett elsuhan, Elsuhan mellette, Egyet pillant rája, S megkerül a napnak Elveszett pompája. És az én képzetem Még ekkor sem pihen, Hanem a legfelső Csillagzaton terem,</p>	<p>Arany János: <i>Vágtat a ló...</i> *</p> <p>Vágtat a ló a pusztába', Mint a villám, viszi lába, Ég az ostor szennye testén, A sarkantyú oldalába'. Kénye-kedvén rossz katangok És lapú közt hogy csatangolt, Kikiálták vén gebének, S hámba fogták mint bitangot. - Máskor ugyan jobbnak látták, Most, silány dög, úgy találták; Szánakoztak rajta csúful, S hej, be nehezen sajnálták! "No mi is lesz már belőle? Alig van a csontja, bőre, Lépní sem tud, vagy ha lép is, Inkább hátra, mint előre!" Egy az ostorával csörget, Más teszen rá éles nyerget, Más kalapját rázza és bög, Mint az, aki sáskát kerget. "Co fel, co fel utoljára! Lassan-lassan, szegény pára; Nem gyalázunk, nem böcsmérlünk - Pénz nekünk a bőröd ára!" De keresztül úton, mesgyn Vágtat a ló, a nemes mén: Oldalában a sarkantyú, Gyáva ostor szennye testén. S itt egy darab, ott egy darab, Itt egy ember, ott egy kalap - Fakó szekér - csepü-szerszám - Lovag - kocsis - messze marad. (1852)</p> <p>*Az <i>Összes költemények</i> kézi példányára Arany odajegyezte „A Nagyidai cigányok felületes bírálataira.” (A <i>Magyar Remekírók</i> sorozatban</p>
--	---

<p>S ott, hol már megszűnik Az isten világa, Új világot alkot Mindenhatósága - - (1845)</p> <p>* <i>képzetem</i>: képzeletem A költemény Petőfi válasza volt a <i>Honderű</i> támadására. A lap szerkesztője ui. Petőfi elutasított színművével kapcsolatban azt írta: „Az író múzsája, mint legtöbbnyire, nagyon alant repked.” (A <i>Magyar Remekírók</i> sorozatban megjelent kötet jegyzete.)</p>	<p>megjelent kötet jegyzete.)</p>
---	-----------------------------------

Szövegközlések: Petőfi Sándor: *Képzetem*. In.: *Petőfi Sándor össze versei*. Osiris Kiadó, 2001. 374-375.

Arany János: *Vágtat a ló...* In.: *Arany János. Költemények. Fordítások*. Magyar Remekírók. Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest. 229-230.

Lehetséges tartalmi elemek (címszavakban), a feladat kiírásának szempontjai szerint

A Tartalom szempont szerint akkor helyezhető a dolgozat a legmagasabb kategóriába, ha a feladatban közölt három összehasonlítási szempont mindegyikét mindkét mű megközelítésében érvényesíti; a három szempontból összesen legalább öt érdemi állítást tesz.

A javítási-értékelési útmutató lehetséges tartalmi elemeitől eltérő minden jó választ el kell fogadni!

Sajátos indíttatás: kritikai támadásokra készült válasz-versek

- azonos az alkotókat írásra készítő élmény: a költemények válaszok a szerzőket ért bírálatokra (támadásokra)
- sajátos helyzet, hogy egyikük sem lírai alkotására, kötetére kapta közvetlenül a vershelyzetet indukáló bírálatot
(Petőfinek épp *Zöld Marci* című színművét utasították el, az „alant repkedő múzsa” kitétel erre vonatkozik Petrechevich Horváth Lázárnak, a *Honderű* szerkesztőjének cikkében; Arany különféle magyarázatokat fűzött a *Vágtat a ló...* későbbi kiadásaihoz, de *A nagyidai cigányok* elleni támadás, mint kiváltó ok, egyértelmű az indoklásából).

Motívumok, szerkesztésmód (poétikai megoldások)

- a szárnyalás, illetve a vágatás szövegszervező motívum; mindkét esetben a költői személyiséghez, tevékenységhez kapcsolódik (a képzelet szabad szárnyalása, illetve az alkotó szabad vágatása jelképesen)
- Petőfi közvetlen személyességgel saját invokált képzeletét szárnyaltatja – Arany áttételesebben, egy fedőképes jelképrendszert, allegorikus képsorozatot nyújt (a vágatató ló középponti képével)
- mindkét képrendszer száguldás-motívumai és ars poeticus közléstartamai Pegazust idézik (l. Petőfi megszólításai)
- Petőfi úgy válaszol e művével közvetetten a bírálatra, hogy a teremtő képzelet mindenhatóságát, szabad szárnyalását bizonyítja; a szerkezetet a képzelet mozgásának

tér-váltásai adják (a legtávolabbi végletek, a lent-fönt kozmikusságának érintésével), szintetizálón: az elemek (föld, víz, levegő, tűz) és a világmindenség teljességének felmutatásával

- a száguldás-képzet és a forma szervesen összeforrt (a képzelet-tudatmozgás szabadon repül); a megállás- és fáradtság-mentesség („*nem pihen*”) kifejezési formája az astrofikus szerkezet, 6-os rövid sorokkal, halmozott, laza kapcsolatos mellékmondatokkal, kötőszók anaforikus ismétlésével)
- Arany alkotása szembenálló feleket konfrontál az ellentétre épülő struktúrában: „*a nemes mén*” „*ostor szennyét*”, „*sarkantyú*” nyomát szenved (tehát a vershelyzet bántalmazókat és bántottat feltételez, metonimikus képekkel); az A1 (1. vsz.) – B (2-6. vsz.) – A2 (7-8. vsz.) tematikus szerkezet időszerkezetet is feltár (múltbeli sérelmek jelenbeli nyomait hordozza a ló); a képrendszer csak utal, sejtet: a lovat bántalmazói elképzeléseik megvalósítására kényszerítik (sértéseik, véleményük idézetten, durva magatartásformáik felsoroltan jelennek meg a középső egységben)
- Arany az öt ért sérelmeket, a bírálatokat és bírálóit életképszerű, fedőkép-sorozatos motívumszerkezetben leplezi le, ironikus hangnemben (pl. a *hátra vagy előre* lépés felvetése a költői szerepeknek, a Petőfi utáni irodalom lehetséges irányainak vitája, jellemző kor-problémaként; a „*pérez nekünk a bőröd ára*” a kritikusi anyagiasság, számítás bírálata, stb.); a pusztában vágató ló népies-életképszerű képrendszeréhez, népies-köznyelvi elemeihez („*co fel, co fel*”, „*szegény pára*”, attribútumaihoz: *ostor, sarkantyú*) magyaros, felező nyolcas versformát alkalmaz, de a szabályos, négy soros strofikus elrendezés *aaxa* rímképletű, egy vaksorral zökkenetesen)

Alkotók és korszakok

- Petőfi ars poeticája egy romantikus költő nagy ívű programverse 1845-ből (fontos elem a költészet-tárgyú műveinek sorában); korszak-jellemző esztétikai állásfoglalás (a szabadság-fogalom aktuális, romantikus értelmezése) – így a mű csak áttételesen visszavágás a *Honderű*nek
- jellegzetesen petőfisi elemek: a költői magatartás, gesztusok; a felütés familiáris, feszült-indulatos hangütése; a megjelenített képi motívumok sora (*pacsirta, sas, felhő, csillag, nap*, stb.); a metaforika (*legmélyebb tenger – szív fenekére*, stb.); a fokozás-sor (*magasabb, legmagasabb, legfelső csillagzaton, túl az isten világán*); a teljességvágy artikulálása; a természetes-köznapis és a patetikus-kozmikus szerves egysége
- Arany költeményének tárgya, verstípusa, költői én-szerepének öntudatos tükröztetése, hangütése, hangneme nem dominánsan jellemző az életművére és az 50-es (nagykőrösi) korszakra sem, de líra-típusa igen; az 1850-es években tipikus allegorikus költészet nála nem politikai jellegű-indíttatású, hanem a személyesség visszafogását, a személyiség elrejtését szolgálja, objektívizálja, tárgyiasítja (e módszernek viszont már 1850 előtt is megszülettek darabjai, l. *A rab gólya*, 1847);
- a rejtőzködve személyes, de önérzetes költő *A nagyidai cigányok* miatti támadások sebeit egész életében hordozta (l. pl. a *Bolond Istók* II. éneke), de e műben elszántan, öntudatosan támad vissza, határozottan vállalva saját költői út-kijelölésének, választásának teljesítését: a „vágatás” (a szabad önmegvalósítás gesztusa) nyomán

messze marad el mögötte mindenki (az *ember, szekér, lovag, kocsis*, töredékes metonimikus halmozássor motívumai zárják le a képrendszert)

Kiegészítés:

- A *Képzetemm*el párhuzamosan a *Honderűhöz* címzetten közvetlenül is odaszúrt Petőfi Petrechevichnek, aki „*oly szemtelen, mint Kecskemétnek piacán a légy*”; de a légy „*még röpköd, te csuszva-mászva mégy*”. E mű állat-metaforikája provokatív („*a hős oroszánt a hitvány majom*” ingerli); ironikus refrénje („*arannyal fizetted egykor költeményeimet*”) a zárlatban csattanós fordulattal végződik – ez a hangütés, erőteljes-indulatos kifejezésmód jellemző igazán a támadásokra indulatosan reagáló, közvetlenül megnyilatkozó költők attitűdjére (l. pl. Ady ilyen típusú ars poeticáit); e költemény motivikus előzmény, kiegészítés a *Képzetem*hez, ugyanakkor hathatott Arany 1852-es visszavágó magatartásformájára, valamint képi megoldásaira, fogalomhasználatára is
- Arany 1847-ben *Barátomhoz* című episztolikus darabjában (alcíme: *Petőfihez*) e mű előképeit veti fel önszimbólumként, de tréfás hangnemben: „*átkozott gebe az a Pegaz, / dehogy nyargal, dehogy! csak tipeg az.*”; „*hiába biztatnám, hogy: co tovább!*”